

Найбільш поширеною є група творів, присвячених Різду, Великодню, Покрові, Св. Миколаю. У такий спосіб письменники-емігранти прагнули висвітлити увесь шлях українців як нації до власної незалежності та державності. У своїх творах письменники міркували над питаннями про причини втрати Україною незалежності, трагічні помилки, яких припускалися люди в той час.

Таким чином, жанрова система еміграційної прози для дітей та юнацтва досить різноманітна, хоча переважно сконцентрована в рамках традиційних тематичних парадигм. Це історична та біографічна, фантастична, пригодницька, детективна, реалістична проза та літературна казка. Проте особливістю є модифікація жанрів, творення метажанрів, а окремі автори є навіть новаторами у жанротворенні.

Системний підхід до визначення стильових домінант у жанрово-тематичних різновидах еміграційної прози для дітей (проблематика, образна система та засоби її творення, фабула та сюжет, конструювання часопростору тощо) та з'ясування основних стильових тенденцій (течій): реалістичної, романтичної, казково-міфологічної, філософсько-метафоричної, іронічно-ліричної – може сприяти розширенню подальших наукових студій української діаспорної літератури для дітей та юнацтва.

Література

1. Варданян М. В. Свій – Чужий в українській діаспорній літературі для дітей та юнацтва: національна концептосфера, імагологічні моделі : монографія. Кривий Ріг : Видавництво «Діонат», 2018. 406 с. **2. Літературознавчий словник-довідник / Літературознавча енциклопедія :** у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. К. : ВЦ «Академія», 2007. **3. Наливайко Д. С.** Стиль напряму й індивідуальні стилі в реалістичній літературі XIX століття. *Індивідуальні стилі українських письменників кінця XIX – початку XX ст. : зб. наук. праць.* К. : Наук. думка, 1987. С. 3–43. **4. Овсій І.** Українська діаспора. *Всесвіт.* 1996. № 1. С. 168–172. **5. Рудницький Л.** Література з місією. Спроба огляду української еміграційної прози. *Слово і час.* 1992. №2. С. 41–45.

Слижук Олеся Алімівна,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української літератури
Запорізького національного університету, м. Запоріжжя.
olesja_2014@ukr.net

УКРАЇНЬСКА ПРИГОДНИЦЬКА ПРОЗА ДЛЯ ЮНИХ ЧИТАЧІВ : ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ, ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ ШКОЛЯРАМИ

Пригодницька література, так само як і фантастична, довгий час перебувала на «маргінесах» літературознавчої теорії, тому, як вважає один з перших її дослідників А. Вуліс: «У термінологічному плані пригодницька література отримує визнання значно пізніше, ніж виникає. Дореволюційні довідкові видання цього поняття не називають, а, отже, не визначають»[1, с. 15]. Цієї ж

думки дотримуються й дослідниці в царині літератури для дітей та юнацтва У. Баран, Т. Качак, В. Кизилова.

Необхідність внесення художніх творів пригодницької літератури в коло підліткового читання полягає у їхньому виховному потенціалі. На думку А. Вулліса [1, с. 27–28], він «величезний, адже етичне світорозуміння в усі часи визначало їхній своєрідний, дуже голосний і зрозумілий дидактизм». Важливими для розвитку особистості підлітків є й інші властивості пригодницької прози, визначені, зокрема, у посібнику В. Кизилової [3, с. 95]: «Основною категорією поетики пригодницької літератури є сюжет твору. Пригодницьке з'являється в літературі, як тільки вона починає себе усвідомлювати літературою, і являє собою домінування гостросюжетного начала над описовим і дії над героєм».

Вирішення проблеми ідентифікації пригодницького твору з підлітковими інтересами через образи протагоністів вирішується в пригодницькому творі по-іншому, ніж у реалістично-психологічній прозі, але має багато рис, спільних із фантастикою. Із цього приводу А. Вулліс зауважує: «Якщо вже пригодницька література робить естетичну ставку на сюжет, із зображуваною особистістю у неї особливі відносини, однак, думається, не такі нігілістичні, не такі зневажливі, як іноді стверджують. У романі часто фігурує не стільки відсутній або «ніякий» характер, скільки характер-вакансія, із заданими заздалегідь позитивними параметрами, і ми несвідомо підставляємо замість цієї іксової величини нове значення – самих себе» [1, с. 24]. Унаслідок того, що однією із вікових психологічних характеристик підлітків є розвиненість відтворюючої й творчої уяви, часто у їх поєднанні, вони легко можуть уявити себе на місці персонажа-протагоніста, особливо якщо він здійснює вчинки, близькі, на їхню думку, до ідеальних.

Існує й проблема визначення самого поняття «пригодницька література» у жанрово-стильовому аспекті. А. Вулліс зазначає, що воно «набуває сенсу наджанрової категорії, жанру жанрів» [1, с. 22]. Серед дослідників літератури для дітей та юнацтва немає одностайності щодо цього питання. В. Кизилова [3] відносить до пригодницької літератури детектив, фантастичну й історичну пригодницькі літератури, пригодницько-шкільні твори. Т. Качак [1, с. 236] «у межах формації “сучасна проза для дітей та юнацтва”, орієнтуючись на спосіб зображення художньої дійсності, виокремлює три основні групи: реалістична проза, реалістично-фантастична проза, фантастична проза. У кожній групі є класичні жанри, синтетичні жанри та модифіковані жанрові форми, представлені конкретними творами». Ця дослідниця подає схему-модель жанрової системи сучасної української прози для дітей та юнацтва, у якій до реалістично-фантастичних (пригодницьких) жанрів відносить літературну казку, повість-казку, пригодницьку повість та її різновиди, повість-детектив, пригодницький роман, пригодницький історичний роман. Такий різнобій у класифікаціях дає змогу зробити висновок про недосконалість жодної з них. Особливо здається несправедливим розмежування в останній класифікації понять «літературна казка», «повість-казка» й «фантастична казка». Остання

віднесена до фантастичної літератури. Вважаємо, що цими термінами можна визначити жанрову приналежність одного й того ж твору для дитячого читання.

Враховуючи кілька підходів до жанрової класифікації літератури для дітей та юнацтва, вважаємо, що у казках будь-яких різновидів і жанрових модифікацій відчутне переважання фантастичних елементів, тому вона належить до фантастичної літератури. Пригодницька проза є видовим різновидом епічного роду. Можемо виділити в ній підвиди: власне пригодницькі твори, історико-пригодницькі, детективи, представлені в усьому багатоманітті епічних жанрів і жанрових модифікацій, що особливо еволюціонували й трансформувались у сучасній літературі.

Через відсутність комплексних літературознавчих досліджень художніх творів української пригодницької літератури для підлітків, досить складно розглянути її в діахронії.

Досліджуючи генезу й поетику української масової літератури ХХ ст., до якої, на думку багатьох літературознавців, належить і пригодницька проза, О. Романенко зазначає: «Прикметно, що ці тексти були цілковито відмінними від низькопробної, так званої лубочної літератури, яка також існувала в той період. Фактично українська популярна белетристика кінця ХІХ – початку ХХ століття виконує підготовчу функцію – апробує нові ідеї, переважно національно-визвольні, пошанування національної історії, минувшини рідного краю» [4, с. 259]. До такої літератури можемо віднести твори української літератури, в основі яких – героїчні пригоди молодих особистостей. Часто вони відбуваються на тлі історичних подій або розповідають про мандрівки в екзотичні країни. Тобто, можемо говорити про зародження української пригодницької прози в добу Романтизму (середина ХІХ ст.). Перший в українській літературі пригодницько-історичний роман («Чорна рада» Пантелеймона Куліша) вивчається в 9 класі. Він не тільки цікавий для дорослих читачів, а й становить пізнавальну й дидактичну цінність для школярів, що перебувають у стані дорослішання. Повість Марка Вовчка «Маруся», видана у Франції 1878 року, вважається яскравим зразком пригодницької прози для юних читачів у світовій літературі. Очевидно, що пригодницька проза для підліткового читання починає формуватися в Україні ще до появи літературознавчих досліджень про неї й термінологічного підґрунтя (у статтях М. Грушевського, І. Франка, А. Чайковського та ін.).

Спираючись на дослідження генези масової літератури в Україні, проведене О. Романенко [4], можемо виділити основні етапи у розвитку української пригодницької прози для підлітків:

- перший етап (середина ХІХ ст.) – зародження української пригодницької прози загалом (романтична проза П. Куліша, М. Костомарова, Т. Шевченка, Марка Вовчка та ін.);

- другий етап (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) – становлення цього виду масової літератури, виокремлення художніх творів для молодого покоління читачів (М. Коцюбинський, А. Чайковський, А. Кашенко та ін.). На думку О. Романенко, «він характеризується термінологічною невизначеністю поняття масової літератури та широким поширення терміну «популярна белетристика»,

яка була покликана... сформувати у свідомості українського читача повагу до рідної землі, її історії, традицій, національного екзистенційного досвіду» [4, с. 264];

- третій етап – розвиток жанрів пригодницько-історичного та власне пригодницького (авантюрного) романів – доба Розстріляного Відродження (твори Майка Йогансена, С. Черкасенка, В. Златопольця та І. Федіва, О. Слісаренка, Ю. Смолича, М. Трублаїні та ін.);

- четвертий етап – 50–80-ті роки ХХ ст. – бурхливий розвиток пригодницької літератури для підлітків, поява пригодницьких і пригодницько-шкільних повістей та оповідань (Н. Бічуя, А. Давидов, О. Донченко, Вс. Нестайко, В. Малик та ін.);

- п'ятий етап – «кінець ХХ – початок ХХІ століття – характеризується розширенням жанрово-стильових модифікацій і тематики творів масової літератури», зокрема й пригодницьких творів для читання молодших та старших підлітків (твори Л. Ворониної, В. Рутківського, І. Андрусяка, О. Гавроша, М. Павленко, Я. Яріша та ін.) [4, с. 264].

Література

1. **Вулис А.** В мире приключений: поэтика жанра. М. : Сов. писатель, 1986. 384 с. 2. **Качак Т. Б.** Особливості жанрової системи сучасної української прози для дітей та юнацтва. *Прикарпатський вісник НТШ. Слово.* 2017–2018. № 4–3. С. 229–240. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pvntsh_sl_2017-2018_4-3_24 (дата звернення 18.03.2019). 3. **Кизилова В. В.** Українська література для дітей та юнацтва: новітній дискурс: навчально-методичний посібник для студ. вищих навч. закл. Старобільськ: Вид-во ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2015. 236 с. 4. **Романенко О.** Феномен української масової літератури ХХ століття: проблеми генези та поетики. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства.* 2011. Вип. 16. С. 257–264. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/spml_2011_16_62.

Солодюк Наталія Володимирівна,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, м. Вінниця.
natali201407@ukr.net

МЕТОДИ КОЛЕКТИВНО-ГРУПОВОГО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Інтерактивні методи навчання виступають важливою складовою уроку української мови. Надзвичайно важливими на уроках мови в старшій школі вважаємо методи *колективно-групового* навчання, що передбачають опанування навчального матеріалу фронтально з метою пояснення, уточнення певних мовних положень, посилення уваги учнів до складних або проблемних (дискусійних) питань розвитку й функціонування української мови. До них відносимо метод мікрофон, вирішення проблеми та ін. Ефективність